SABICAS Faktaark nr 5 (2026)

Naturbaserte løsninger (NBL)

Frivillig artskartlegging

Hvordan frivillig artskartlegging kan bidra til kunnskapsinnsamling og fungere som arena for utveksling og læring.

Kartlegging av vannlevende arter i Mjerma under kartleggingssamling i Haldenvassdraget 2022. Foto: Sabima.

I arealsaker er et godt kunnskapsgrunnlag viktig, inkludert for naturbaserte løsninger. Dels for å vite hvordan artssammensetning og -tetthet var før tiltaket slik at man kan dokumentere en forventet positiv utvikling, og dels for å vite om det er sjeldne arter som må tas spesielt hensyn til. Frivillige kartleggere gjør en uvurderlig innsats i å dokumentere artsmangfoldet i Norge. For lokal forankring i prosjekter og tiltaksarbeid kan samarbeid med biologiorganisasjonene om frivillig artskartlegging bidra til det felles kunnskapsgrunnlaget og samtidig fungere som arena for læring og dialog.

HVORFOR ARTSKARTLEGGING FOR FRIVILLIGE?

Et av formålene med kartleggingsvirksomheten i de frivillige organisasjonene er å bidra til et bedre kunnskapsgrunnlag. Gjennom registeringer i den nasjonale databasen Artsobservasjoner gjør de frivillige sine artsfunn umiddelbart tilgjengelige for forvaltningen og andre som jobber med funn av arter.

Naturbaserte løsninger (NBL) for ferskvann er tiltak for å beskytte, bevare, restaurere, og på en bærekraftig måte bruke og forvalte ferskvanns-økosystemer. Tiltakene skal effektivt håndtere sosiale, økonomiske og miljømessige utfordringer og være til beste for menneskers livskvalitet, økosystemtjenester, økosystemenes motstandsdyktighet og naturmangfoldet.

Artskartlegging er kostbart når det skal utføres av forskere og konsulenter, og derfor kan tilrettelegging for kartleggere fra biologiforeningene være et viktig supplement. Allerede i dag utgjør funnene fra frivillige i Artsobservasjoner nærmere to tredjedeler av registreringene i Artskart, innsynsløsningen som samler alle artsfunn i Norge. Frivilliges kartlegging utgjør med andre ord et svært omfattende og verdifullt bidrag til kunnskapsgrunnlaget som skal brukes i all norsk arealforvaltning.

Støttet av Forskningsrådet

Omfanget av observasjoner, i kombinasjon med at rapporteringen bidrar med ferske data, er kvaliteter i seg selv. Ifølge Artsdatabanken er registreringene i artsobservasjoner jevnt over av høy kvalitet[1]. For forvaltningsrelevante arter er det etablert et system der de frivillige miljøene også har ansvar for kvalitetssikringen.

Biologiforeningene er organisasjoner for biologer og naturinteresserte i Norge. De fleste er samlet under paraplyorganisasjonen Sabima, bl.a. BirdLife Norge, Norges sopp- og nyttevekstforbund, Norsk Biologforening, Norsk Botanisk Forening, Norsk Entomologisk Forening og Norsk Zoologisk Forening.

HVORFOR DRIVER FRIVILLIGE MED ARTSKARTLEGGING?

Hva er det slags sopp som spesialiserer seg på elgebæsj? Fra Gausa-samlingen 2023. Foto: Sabima.

Frivillig artskartlegging utføres på fritiden til folk som har det som hobby. En amatør bedriver, slik ordets opphav fra latinens «*amatore*» indikerer, en aktivitet som hen elsker. De frivillige kartleggerne finnes på hele skalaen fra nybegynnere til ledende eksperter innenfor sine artsgrupper.

Kartleggingssamlinger og -turer for frivillige er gode arenaer for læring, der mer erfarne deler sin kunnskap om artsbestemmelse, tips om innsamlingsteknikk, registreringsrutiner og andre aspekter av kartleggingsarbeid. Å dele kunnskap og treffe andre som deler interessen er ofte drivkraften for å delta på samlinger og turer. I tillegg har mange artsjegere et ønske om å finne spennende og sjeldne arter. For målgruppen er samlingene som regel en slags ultimat miks av kunnskapsutveksling, læring, og hygge kombinert med flotte opplevelser og massevis av naturglede. At forskning eller forvaltning vil ha en direkte interesse i kartlegging av et område vil være en ytterligere motivasjon.

ERFARINGER MED FRIVILLIG KARTLEGGING

I perioden 2022 til 2025 arrangerte Sabima fire kartleggingssamlinger som en del av SABICAS-prosjektet. Samlingene fant sted innenfor nedbørfeltene til Gausa og Haldenvassdraget, de to case-områdene i SABICAS: områdene rundt Ørje i Haldenvassdraget i 2022, nedre halvdel av Gausavassdraget i 2023, Bjørkelangen i Haldenvassdraget i 2024 samt Holsfossen i Gausa i 2025. Detaljerte beskrivelser av funn i disse områdene disse områdene gis nedenfor. Som alle samlinger i Sabimas regi var turene åpne for alle interesserte, men spesielt rettet mot medlemmer av BirdLife Norge, Norsk Entomologisk Forening, Norsk Zoologisk Forening, Norsk Botanisk Forening og Norges sopp- og nyttevekstforbund.

[1] Artsdatabanken: – Det er høg kvalitet på rapportane, Nationen, 2021-06-02 https://www.nationen.no/artsdatabanken-det-er-hog-kvalitet-pa-rapportane/s/5-148-162432

Støttet av Forskningsrådet

Etter kartlegging i felt er det viktig å sette av tid på ettermiddagen til artsbestemmelse av arter som krever mikroskop, som her i Bjørkelangen 2024. Foto: Sabima.

Sabimas samlinger er som regel lagt opp for å passe både nybegynnere og de aller mest erfarne kartleggerne, og tenkt å fungere som arenaer for utveksling av råd, kunnskap og erfaringer mellom deltakerne. Samlingene kombinerer artskartlegging i felt, artsbestemmelse og faglig påfyll fra ulike innledere. Erfaringsmessig fungerer det bra å dele inn deltakerne i grupper basert på hvilke artsgrupper de er interessert i, for eksempel karplanter, moser, sopp, insekter, fugl og pattedyr, osv. Med grupper innenfor flere artsgrupper bidrar disse tverrfaglige kartleggingsturene til en bred oversikt over artsmangfoldet i området.

Samlingene i SABICAS- regi hadde utover informasjon om artskartlegging og arter også faglige innslag fra forsking og/eller forvaltning om nedbørfeltet vi var i (historikk, påvirkninger, vassdragets geologi og biologi, forvaltningsmessige utfordringer, osv.) samt kort informasjon om prosjektet og naturbaserte løsninger aktuelle for området. Noe innendørs og noe som befaringer i felt. Det fungerte bra, enten det var i form av foredrag eller befaring langs vassdraget, og frembrakte gode spørsmål og diskusjon. Skriftlig evaluering i etterkant viste at disse faglige innslagene ble godt tatt imot av deltakerne.

PLANLEGGING, GJENNOMFØRING OG OPPFØLGING

- **Invitasjonen** må tydeliggjøre hvem kartleggingsaktiviteten er åpen for, om den er rettet mot spesielle artsgrupper, krever en viss kompetanse, foregår i krevende terreng, og så videre. For åpne samlinger og turer der ikke alle er erfarne kartleggere med god kjennskap til rapportering osv., er god veiledning viktig. Det er anbefalt å invitere biologiforeninger lokalt til å bli med på artskartleggingen.
- Frivillige kartleggere bør ikke få **kostnader** med å bidra, så dekning av faktiske kostnader til reise og eventuelt opphold samt forbruksutstyr til felt og artsbestemmelsesarbeid bør dekkes.
- Et **godt kart** over området som skal kartlegges er verdifullt. I tilfeller med naturbaserte løsninger vet man som regel hvilket geografisk område som skal kartlegges.
- Som en del av forberedelsene bør **grunneier** alltid kontaktes. Det er lov å ferdes i utmark og kartlegge, men det er en fordel at grunneier blir informert i forkant. Kartlegging på innmark krever tillatelse fra grunneier.
- Som regel må **parkeringsmuligheter** avklares med grunneier, og det er viktig med en god **veibeskrivelse** som tydelig viser hvordan man kommer til området og hvor man skal parkere.
- Som arrangør må man også vurdere **sikkerheten** og lage en plan for hvordan uhell og ulykker skal håndteres.
- Programmet kan med fordel inneholde **kunnskapsinnslag** og formidling om området og forvaltningen av det, samt informasjon om de naturbaserte løsningene man vurderer for området.
- I ettertid er det viktig å sørge for at alle **funn rapporteres** i Artsobservasjoner. For å sikre høy kvalitet på dataene må det legges stor vekt på at kun sikre funn registreres og at alle rapporter er presise og utfyllende. For å koble registreringene til et bestemt prosjekt er det viktig å informere om hvordan man gjør det i Artsobservasjoner.
- Som navnet tilsier, er de frivillige kartleggerne med utfra lyst, og det bør legges opp til at hver enkelt kan **tilpasse** sin innsats etter egne ønsker.

Støttet av Forskningsrådet

I Artsdatabanken kategoriseres artene etter hvilken risiko de har for å dø ut. CC BY 4.0 Artsdatabanken

INTERESSANTE FUNN FRA KARTLEGGINGSSAMLINGENE I HALDENVASSDRAGET

ØRJE (2022)

Totalt 1723 registrerte funn av 571 ulike arter. Noen interessante rødlistede funn: elvemusling (VU), edelkreps (EN), sivhauk (NT), lerkefalk (NT), nordflaggermus (VU), furuvintergrønn (NT), honninghvitkjuke (NT), kystrustkjuke og begerfingersopp.

Elvemusling (VU) I Mjerma, et sidevassdrag til Haldenvassdraget, ble det under samlingen i 2022 funnet en ny lokalitet for elvemusling. Lenge så det ut til at det bare var en stor ensom elvemusling, men til slutt ble det funnet et par områder oppstrøms med over 20 elvemuslings-individer, av varierende størrelse, som sto stødig nede i bunnen.

Først et funn av enslig elvemusling. Så oppstrøms, en ny elvemuslinglokalitet. Foto: Sabima.

BJØRKELANGEN (2024)

Totalt 1241 registrerte funn av 590 ulike arter. Noen interessante rødlistede funn: ildsandbie (VU), fagerkjuke (NT) og lamellfiolkjuke (NT).

Edelkreps (EN). Edelkrepsen er blitt et sjeldent syn i store deler av Haldenvassdraget. Ulovlig utsettelse av fremmedarten signalkreps, som sprer krepsepest, har ført til at edelkrepsen er borte fra Rødenssjøen og nedstrøms. Men i sidevassdraget Mjerma ble det imidlertid funnet edelkreps.

Edelkreps funnet i Mjerma, 2022. Utstyr og støvler osv. som ikke var nytt ble desinfisert i forkant for å ikke spre krepsepest til usmittede deler av Haldenvassdraget. Foto: Sabima.

Ildsandbie (VU) kjennetegnes ved sin ildrøde bakkropp. Den trenger tørr sandjord for å lage reirplasser og blomsten blåknapp som kilde til pollen. Den har vært i tilbakegang i Norge på grunn av omleggingen i jordbruket, men ble funnet på kartleggingssamlingen i Bjørkelangen.

Ildsandbie funnet på samling i Bjørkelangen, 2024. Foto: Fredrik Calmeyer.

Støttet av Forskningsrådet

INTERESSANTE FUNN FRA KARTLEGGINGSSAMLINGENE I GAUSA

GAUSA (NEDRE DELENE MED SIDEVASSDRAG) (2022)

Totalt 1269 registrerte funn av 473 ulike arter. Noen interessante rødlistede funn: nordflaggermus (VU), åkerrikse (CR), granmeis (VU), tretåspett (NT), rimnål (VU), gubbeskjegg (NT), sumpaniskjuke (EN), kåltistel (VU) og dalfiol (VU).

Dalfiol (VU)

Karplantegruppen under samlingen i 2022 fant Dalfiol – klassifisert som sårbar (VU) på rødlisten på grunn av at gammelskogen den lever i blir borte. Foto: Sabima.

SABICAS - Safeguard Biodiversity and improve Climate Adaptation in catchment areas under pressure: tools and Solution (2021-26) er et prosjekt finansiert av Forsknings-rådet og ledet av NIVA. Prosjektet utføres i samarbeid mellom fire ikke-akademiske partnere og fire norske og tre internasjonale forskningsinstitutt/ universitet. Nettside: www.sabicas.no

HOLSFOSSEN (2025)

Totalt 385 registrerte funn av 262 ulike arter. Det innebar en 355 % økning i antall funn i området, som illustrasjon på hva kartlegging i områder som ikke er kartlagt fra før. Noen interessante rødlistede funn: granmeis (VU), alm (EN), grønnfink (VU), gulspurv (VU).

Åkerrikse (CR) har vært i kraftig tilbakegang i hele Europa siden mekaniseringen av jordbruket. Fuglen er i dag kritisk truet i Norge og oppført på Bonn-konvensjonens liste over globalt truede arter. Den er gjerne vanskelig å få øye på og registreres ofte ved sin karakteristiske raspende og mekaniske sang.

Fuglegruppen på Gausa-samlingen i 2022 så åkerrikse. Det er imidlertid ikke alltid en kommer tett nok på for å få tatt bra bilder. Foto: Runa Bergby Creative Commons 4.0 (CC) BY.

Mokkaøre og andre sopparter nye for området. På turen ved Holsfossen fant soppgruppen intet mindre enn 70 ulike sopparter. Noen arter var nye for området, som *silketrevlsoppgruppen* og *mokkaøre*.

En håndfull av de sopparter som ble registrert under turen kartleggingsturen til Holsfossen i 2025. Foto: Sabima.

Forfattere: Ruby Griffin Solheim, Åsa Renman, Kristoffer Bøhn (Sabima)

Sitering: Solheim, R.G., Renman, Å., Bøhn, K., 2026. Frivillig artskartlegging. Hvordan frivillig artskartlegging kan bidra til kunnskapsinnsamling og fungere som arena for utveksling og læring. SABICAS Faktaark nr. 5 (2026), 6 s.

Støttet av Forskningsrådet